

Wat is nodig...

om LVG-jongeren te begeleiden bij de overgang van
een gesloten/besloten groep naar een open groep?

Susan Vos

Lieke Heijer

14 juni 2010

Inhoudsopgave

Blz.

Voorwoord.....	3
Samenvatting.....	4
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	5
Hoofdstuk 2: Methoden.....	11
2.1 Design.....	11
2.2 Onderzoeksgroep.....	11
2.3 Procedure.....	13
2.4 Meetinstrumenten.....	13
2.4.1 Enquête.....	13
2.4.2 Interview.....	14
2.4.3 Literatuuronderzoek.....	14
2.5 Analyse.....	15
Hoofdstuk 3: Resultaten.....	16
3.1 De regels/werkwijzen van een gesloten/besloten groep.....	18
3.2 Protocollen.....	19
3.3 De overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep.....	20
3.4 De overdracht.....	21
3.5 Begeleiding van overgeplaatste jongeren.....	22
3.6 Veiligheid.....	24
3.7 Terugval (recidive).....	25
3.8 Risicofactoren.....	25
3.9 Wenselijkheid.....	27
Hoofdstuk 4: Conclusie en discussie.....	30
4.1 Conclusie.....	30
4.2 Discussie.....	32
4.3 Aanbevelingen.....	33
Referenties.....	35
<i>-Bijlagen-</i>	

Voorwoord

Dit onderzoek is geschreven in het kader van de afstudeerfase van onze studie Sociaal Pedagogische Hulpverlening aan de Christelijke hogeschool Windesheim te Zwolle. Het onderzoek staat in het teken van welke begeleiding nodig is voor LVG-jongeren die overgeplaatst zijn of worden van een gesloten/besloten groep naar een open groep. In opdracht van orthopedagogisch centrum De Eik is dit onderzoek tot stand gekomen.

De affiniteit met het onderwerp is versterkt door het zien van de grote verschillen tussen een gesloten/besloten groep en een open groep. Dit heeft een bijdrage geleverd aan onze motivatie om tot goede resultaten te komen waaruit aanbevelingen voor De Eik konden worden geschreven.

Wij willen een aantal mensen bedanken voor hun hulp tijdens ons onderzoek. Allereerst gaat onze dank uit naar onze docentbegeleider van de Christelijke Hogeschool Windesheim, A. Veldwijk. Daarnaast gaat onze dank uit naar de opdrachtgever van ons onderzoek, E. Boekelder, clustermanager van orthopedagogisch centrum De Eik. Tevens willen wij de medewerkers van Almata, Groot Emaus en de ZIB, de pedagogisch medewerkers van De Eik en één jongere woonachtig op het trainingshuis van De Eik, bedanken voor hun bijdrage.

Wij hopen dat dit onderzoek kan bijdragen aan het verbeteren van de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep en tevens kan fungeren als aanzet tot vervolgonderzoek.

Susan Vos, Lieke Heijer

Juni 2010

Samenvatting

In verband met de constatering van de pedagogisch medewerkers van orthopedagogisch centrum De Eik, dat de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep door LVG-jongeren als te groot wordt ervaren, is gestart met onderzoek naar wat nodig is om de overgang te optimaliseren. Dit onderzoek heeft zich gericht op het verkrijgen van informatie omtrent de begeleiding die nodig is voor LVG-jongeren die overgeplaatst zijn of worden.

Er zijn voor dit onderzoek drie onderzoeksgroepen samengesteld. Onderzoeksgroep 1 omvat pedagogisch medewerkers van De Eik, onderzoeksgroep 2, medewerkers uit een gesloten/besloten instelling en onderzoeksgroep 3, een LVG-jongere woonachtig op een trainingshuis van De Eik die overgeplaatst is vanaf een besloten groep. De onderzoekspopulatie bestond uit zestien pedagogisch medewerkers van De Eik, vijf medewerkers van externe jeugdinstituten en één jongere met LVG-problematiek die de overgang van een besloten groep naar een trainingshuis binnen De Eik heeft meegemaakt.

Verwacht werd dat de overgang van een gesloten/besloten groep te groot is en er veranderingen moeten worden aangebracht in de begeleiding van LVG-jongeren die overgeplaatst zijn of worden. De conclusie uit dit onderzoek bevestigt deze verwachting. De overgang wordt door zowel LVG-jongeren als door de pedagogisch medewerkers als te groot ervaren. De regels, methoden en werkwijzen van een gesloten/besloten groep en een open groep dienen meer overeenkomsten te hebben. Doordat jongeren met LVG-problematiek moeite hebben met veranderingen, zullen ze de overgang als te groot ervaren. Een duidelijke en intensieve overdracht is vereist om deze overgang te verbeteren.

Om zicht te krijgen op welke veranderingen kunnen worden aangebracht in zowel de open als de gesloten/besloten groepen, is ervoor gekozen om enquêtes af te nemen bij de pedagogisch medewerkers van De Eik en interviews bij enkele medewerkers van gesloten/besloten instellingen. Tevens is er een interview afgenomen met een jongere die als ervaringsdeskundige kan worden gezien ten aanzien van de overgang.

Om inzicht te krijgen in de actualiteiten rond de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep hebben we een literatuuronderzoek verricht. Tevens is er informatie verkregen over de LVG-problematiek en de verschillende trajecten in jeugdinstituten (gesloten, besloten, open, trainingshuis).

Sleutelwoorden: overgang, gesloten/besloten groep, open groep, LVG-jongeren.

Hoofdstuk 1: Inleiding

Jaarlijks bevinden zich in Nederland ongeveer 6400 jongeren in een justitiële of gesloten jeugdinrichting (Steunpunt forensische zorg, 2010). Justitiële jeugdinrichtingen kunnen opvanginrichtingen of behandelinrichtingen zijn. Jongeren verblijven op een gesloten of besloten groep (een gesloten of deels open omgeving). Sinds 2005 bestaan er naast justitiële jeugdinrichtingen ook gesloten jeugdinrichtingen. Deze vallen niet meer onder het Ministerie van Justitie maar onder het Ministerie van VWS (Volksgezondheid, Welzijn en Sport). Het kabinet heeft dit in 2005 besloten (Rijksoverheid, 2008). Zij vond dat er een eind moest komen aan de samenplaatsing in justitiële jeugdinrichtingen van twee groepen jongeren; de civielrechtelijk geplaatsten (de groep jongeren die gesloten behandeling nodig hebben) en de strafrechtelijk geplaatsten (de groep jongeren die vanwege een strafbaar feit, hun straf ondergaan). De strafrechtelijk geplaatste jongeren krijgen door de kinderrechter een PIJ-maatregel opgelegd. 'PIJ' staat voor 'Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen'. Een PIJ-maatregel is een maatregel die alleen in het jeugdstrafrecht (in Nederland) wordt gebruikt. Een PIJ-maatregel staat ook wel bekend als jeugd-TBS maar dit is geen officiële term (Detentie, behandeling en nazorg voor criminele jeugdigen deel 3 - rapport algemene rekenkamer, 2007). De civielrechtelijk geplaatste jongeren krijgen door de kinderrechter een OTS-maatregel opgelegd. OTS (Ondertoezichtstelling) is een kinderschermingsmaatregel in Nederland die gebruikt kan worden bij mogelijk probleemgedrag van kinderen of jongeren (bijvoorbeeld weglloopgedrag). Ook bij bijvoorbeeld mishandeling, verwaarlozing of onvoldoende opvoedvaardigheden van ouders is een OTS toepasbaar. Bij zowel de civielrechtelijk geplaatste jongeren als de strafrechtelijk geplaatste jongeren gaat het om jongeren met gedragsproblematiek en/of gedragsstoornissen. Dit vaak in combinatie met bijvoorbeeld: ADHD, angststoornissen, drugsgebruik en licht verstandelijke handicaps (Directoraat-Generaal Preventie, Jeugd en Sancties, 2007).

Het gevolg van samenplaatsing van jongeren met verschillende maatregelen (civielrechtelijk en strafrechtelijk) is dat de behandeling van civielrechtelijk geplaatste jongeren, in veel gevallen op zich laten wachten. Ook wordt de invloed van de twee verschillende groepen jongeren op elkaar, als negatief ervaren. Door zowel de jongeren als hun ouders (die niet met het strafrecht in aanraking zijn gekomen) wordt de samenplaatsing als onrechtvaardig ervaren (Directoraat-Generaal Preventie, Jeugd en Sancties, 2006).

Een aantal jaren van discussie en onderzoek zijn voorafgegaan aan het kabinetsbesluit tot overheveling van de civielrechtelijke groep naar de jeugdzorg. Volgens de Tweede Kamer mogen beide groepen jongeren niet langer bij elkaar geplaatst worden. De aanpassing van de Wet op de jeugdzorg is een onderdeel van het plan van aanpak. Jongeren met een civielrechtelijke maatregel worden voortaan in een gesloten jeugdinstelling (niet-justitiële) opgenomen. Onder gesloten jeugdzorg wordt residentiële zorg, waarbinnen het creëren van verschillende vormen van geslotenheid een mogelijkheid is, verstaan. Er hoeft overigens niet continu sprake te zijn van deze geslotenheid. Binnen de gesloten jeugdzorg is het tevens mogelijk vrijheidsbeperkende maatregelen te treffen. Dit indien dit voor de veiligheid of de behandeling noodzakelijk is (Directie Justitieel Jeugdbeleid, 2006).

Wanneer jongeren hun behandeling binnen de justitiële/gesloten jeugdinrichting voltooid hebben, zijn er een aantal mogelijkheden. Jongeren kunnen weer thuis gaan wonen, overgeplaatst worden naar een besloten of open groep of misschien zelfs naar een trainingshuis. In een open groep (leefgroep en/of behandelgroep) wonen vaak acht tot tien jongeren bij elkaar. Door problemen zoals gedragsproblemen, is een verblijf of behandeling in een leefgroep noodzakelijk. Een team pedagogisch medewerkers begeleidt de jongeren zowel overdag als 's nachts. Een behandelgroep heeft zelfs nog meer mogelijkheden om extra hulp en begeleiding te bieden (Bjz Noord-Holland, 2007). Op een open groep worden jongeren gestimuleerd in het maken van eigen keuzes. Er wordt een begin gemaakt met het werken naar zelfstandigheid, waarin van de jongeren verwacht wordt dat zij een gemotiveerde houding laten zien. Doordat de pedagogisch medewerkers 24 uur per dag aanwezig zijn, kunnen de jongeren met de begeleiding die zij nodig hebben oefenen met vrijheden en verantwoordelijkheden. In een trainingshuis leren jongeren stap voor stap te werken aan en naar zelfstandigheid. De begeleiding is opgebouwd in fasen. Het trainingshuis is bedoeld voor jongeren die willen leren zelfstandig te leven en daar nog begeleiding bij nodig hebben (Spirit, 2010), in tegenstelling tot een gesloten/besloten groep waar de jongeren zich moeten houden aan de regels en waarvan verwacht wordt dat zij in eerste instantie veel vrijheden inleveren.

Er zit een groot verschil in de begeleiding van de verschillende groepen. Waar heropvoeden het doel van een justitiële/gesloten jeugdinrichting is, staat het werken aan en naar zelfstandigheid bij een leef- en/of behandelgroep (open groep) centraal. (Wouters, 2005) Tevens hebben justitiële/gesloten jeugdinrichtingen een hoog niveau van beveiliging (Steun-

punt forensische zorg, 2010) en is op een leef- en/of behandelgroep of trainingshuis het tegenovergestelde het geval. Deze bevinden zich vaak in een woonhuis in of nabij een dorp of stad.

Op een gesloten/besloten groep wordt veelal van de pedagogisch medewerkers (groepsleiders) een beheersmatige manier van werken vereist. Dit in tegenstelling tot een open groep, waar meer een behandelende houding aangenomen wordt. De ‘beheersende’ pedagogisch medewerker is veelal gericht op het bieden van veiligheid en structuur, door precies de regels uit te voeren zoals ze staan beschreven. Jongeren worden gewezen op hun fouten en krijgen een sanctie wanneer zij een bepaalde regel overtreden. Het beheersbaar houden en maken van situaties op leefgroepen is waar de ‘beheersende’ pedagogisch medewerker zorg voor draagt. Het tegenovergestelde hiervan is de ‘behandelende pedagogisch medewerker’. Hij of zij grijpt elk leermoment aan voor de jongere. Een ‘behandelende pedagogisch medewerker’ zal een jongere minder snel sancties opleggen wanneer regels worden overtreden. De structuur die er dient te zijn is in mindere mate terug te zien (Onderzoek naar het behandelen & beheersen in de justitiële jeugdinrichting Het Poortje, 2009).

Het Nederlandse jeugdstrafrecht geldt voor jeugdigen van 12 tot 18 jaar. Voor jongeren die verstandelijk of emotioneel onvoldoende zijn ontwikkeld is deze leeftijdsgrens 21 jaar (Traject op Maat, 2003). Jongeren die verstandelijk of emotioneel onvoldoende ontwikkeld zijn, met een totaal IQ tussen de 50 en 79, worden ook wel licht verstandelijk gehandicapt (LVG) of laagbegaafd genoemd.

Problemen in de ontwikkeling van het verstand is een eerste belangrijk aspect bij licht verstandelijk gehandicapte jongeren. Deze ontwikkeling verloopt problematisch. Er wordt ook wel gesproken over een algemeen intelligentietekort (= een te kort aan verstand). Via een intelligentietest wordt dit intelligentietekort gemeten, ook wel IQ- test genoemd. Het IQ wordt uitgedrukt in cijfers. Jongeren met een normale intelligentie hebben een totaal IQ tussen de 90 en de 110. De meeste jongeren komen uit op een waarde rond de 100. Er wordt onderscheid gemaakt tussen jongeren met een totaal IQ van 50 tot 69; dit worden jongeren met een lichte verstandelijke beperking genoemd en jongeren met een totaal IQ van 70 tot 79 worden laagbegaafd of moeilijk lerend genoemd (Roede, 2007).

Bij het praten over de intelligentie van een jongere worden vaak twee kanten van een intelligentie bekeken. Allereerste de taalkant. Dit wordt de verbale intelligentie genoemd.

Hierbij wordt er gekeken naar hoe goed een jongere allerlei taken kan uitvoeren die met taal te maken hebben. Daarnaast wordt de ‘doe’ kant bekeken. Dit wordt de performale intelligentie genoemd. Hierbij wordt gekeken naar hoe goed de jongere de meer praktische taken kan uitvoeren. Zowel jongeren met een lichte verstandelijke beperking als laagbegaafde/licht verstandelijk gehandicapte jongeren hebben meer moeite met leren dan normaal begaafde leeftijdsgenoten. Deze achterstand is blijvend, en kan niet meer worden ingehaald. De oorzaak van het moeilijk kunnen leren is in veel gevallen niet bekend en meerdere factoren kunnen een rol spelen bij het ontstaan ervan.

De mens loopt in de opvoeding een proces van afhankelijkheid naar onafhankelijkheid. Mensen met een verstandelijke handicap verkeren vaak in de situatie dat zij min of meer afhankelijk zijn gebleven. Die afhankelijkheid betreft de wijze waarop mensen in hun omgeving hen bejegenen. De visie en attitude van begeleiders zijn hierbij belangrijke aspecten (Bosch, 1994). ‘Aansluiten bij het niveau van de jongere’ is een zeer belangrijk kernbegrip in het werken met LVG-jongeren. Aansluiten bij het niveau wil niet alleen zeggen aansluiten bij het cognitieve niveau, maar ook bij het sociaal-emotionele niveau. Het sociaal-emotionele niveau verwijst naar de manier waarop mensen met elkaar omgaan in bepaalde situaties en bij het uitvoeren van bepaalde taken (Remmerswaal, 2005). Minder praten en meer doen is een belangrijk motto in het werken met LVG-jongeren. Een aantal handvatten voor het begeleiden van LVG-jongeren zijn onder andere het bieden van structuur in de dagelijkse situaties. Bijvoorbeeld vaste tijden voor opstaan, eten en slapen. Hoe duidelijker en meer gestructureerd de omgeving voor de jongere is, hoe beter de jongere in staat is gewenst gedrag te laten zien. Het is goed om veranderingen in de dagelijkse situatie bijtijds met de jongere te bespreken. Situaties, taken en opdrachten kunnen zichtbaar gemaakt worden door lijstjes, pictogrammen, tekeningen of dagprogramma’s te gebruiken (visualiseren). Ook het gebruik van positieve bekrachtiging, zoals het geven van complimenten en het geven van eventueel een beloning voor gewenst gedrag is van belang voor de begeleiding van LVG-jongeren (Meiresonne, 2009). Nieuwe situaties en nieuwe gedragingen die de jongere moet leren moeten stap voor stap worden aangeboden, hierbij is geduld van groot belang. Een LVG-jongere heeft vaak herhaling nodig en meer tijd om informatie te onthouden en/of gewenst gedrag aan te leren. Voor veel LVG-jongeren is het van belang om stil te staan bij de gevolgen van hun gedrag; dit zien ze vaak niet uit zichzelf. Soms is het ook goed om LVG-jongeren de ruimte te bieden om ervarend te kunnen leren, dit wil zeggen jongeren laten leren van hun eigen fouten.

Tevens is het belangrijk om gebruik te maken van eenvoudige taal, praat met korte zinnen en ga vervolgens na of de jongere het begrepen heeft. Een pedagogisch medewerker (groepsleider) moet proberen een voorbeeld te zijn voor de jongere. Het voordoen of samen oefenen van bepaald gedrag is een belangrijk middel om het gewenste gedrag aan te leren. Hierbij moet uitleg gegeven worden over welk gedrag ze in welke situaties kunnen gebruiken. Situaties moeten uitgelegd worden aan de hand van duidelijke, concrete voorbeelden die zich in het hier en nu afspelen (Bosch, 1994).

Wanneer jongeren woonachtig zijn in een gesloten/besloten instelling en overgeplaatst worden naar een andere groep, hetzij een leef- en/of behandelgroep, hetzij een trainingshuis, valt zowel de structuur als de duidelijkheid voor een jongere weg (Helmantel, 2003). Er verandert veel en de jongere moet zowel aan de nieuwe regels als aan de nieuwe omgeving (groep, groepsleiders en groepsgenoten) wennen. Dit is al spannend voor een normaal begaafde jongere, laat staan voor een jongere met LVG-problematiek.

Het recidivecijfer (recidive betekent letterlijk: herhaling) ten aanzien van jongeren uit justitiële of gesloten jeugdinrichtingen is hoog. Van de jongeren (jonger dan 18 jaar) komt 80%, 7 jaar na verblijf in een justitiële jeugdinrichting, opnieuw in aanraking met justitie (Strafrechtelijke recidive van ex-gedetineerden, WODC 2006). Naast het feit dat de sekse, leeftijd, aantal eerdere veroordelingen en het type delict van invloed zijn op de recidivekans, speelt de overgang tussen de verschillende verblijfplaatsen (van een gesloten groep tot terugkeer naar de maatschappij) een grote rol. Dit blijkt uit de verschillende interviews die wij hebben gehouden met een behandelcoördinator, contactpersoon van Bureau Jeugdzorg en de Kinderbescherming, plaatsingscoördinator en groepsleiders van de jeugdinstellingen Almata, Groot Emaus en de Zeer Intensieve Behandelgroep (ZIB) van De Eik.

Eind 1999 hebben de twee particuliere justitiële jeugdinrichtingen Rentray en Het Poortje, onderzoek gedaan naar hoe er een praktische invulling gegeven kan worden aan een traject op maat voor jongeren. Het uiteindelijke doel was om de verschillende fasen van een behandeltraject zo optimaal mogelijk te laten verlopen, de doorstroom te verbeteren en uiteindelijk het terugdringen van de recidive. Bij beide instellingen was de ervaring dat de overgang van de ene naar de andere inrichting inadequaat was. Zowel Rentray als Het Poortje deelden de mening dat er van een justitiële jeugdinrichting verwacht mag worden dat ze geplaatste jongeren zodanig voorbereiden op terugkeer in de maatschappij, dat jongeren daar-

in adequaat kunnen gaan functioneren. In de praktijk bleek er volgens hen echter een belangrijk knelpunt te zitten in de behandeling: de overgang van de jongere naar een andere inrichting verloopt niet altijd even soepel. Informatie werd veelal slechts schriftelijk uitgewisseld. Van een inhoudelijk goede overdracht van jongeren was niet of nauwelijks sprake. Ook had men weinig zicht op elkaars werkwijzen, laat staan dat er afstemming was op dat gebied. Door de betreffende jongeren werd de overgang van de ene naar de andere inrichting dan ook als ingrijpend ervaren. In het behandeltraject leverde dit problemen op. Jongeren bleken onvoldoende in staat om te gaan met de overgang. Eén van de oorzaken was het onvoldoende voorbereiden van jongeren op hun vervolgplek (Helmantel, 2003).

Zowel Rentray als Het Poortje zijn van mening dat het verbeteren van het traject van een gesloten groep tot aan terugkeer in de maatschappij, zal leiden tot een betere behandeling aan jongeren. Het persoonlijk en maatschappelijk functioneren van de jongere zal verbeteren wat vervolgens leidt tot een verlaagd risico op recidive. Een ander positief aspect is dat de periode die een jongere verblijft in een gesloten/besloten setting verkort door het optimaliseren van het behandeltraject. (Helmantel, 2003).

Staatssecretaris Albayrak opende op 8 oktober 2009 een landelijk congres over het verbeteren van nazorg aan jongeren die in een justitiële jeugdinrichting terecht zijn gekomen. Medewerkers van de ketenpartners die betrokken zijn bij de nazorg woonden het congres bij. Het streven was om de herhalingscriminaliteit te verlagen met tien procent in de periode 2002-2010. Om deze doelstelling te behalen was effectieve, sluitende en passende nazorg voor jongeren van groot belang. Een van de middelen waarmee dit gerealiseerd moest worden, is het zogeheten netwerk- en trajectberaad. Dit houdt in dat er een betere en intensievere samenwerking is tussen de ketenpartners in de regio. Door voldoende overlegmomenten kunnen de ketenpartners gezamenlijk zorgdragen voor een passende begeleiding voor alle jongeren die in een justitiële jeugdinrichting terecht zijn gekomen (Ministerie van Justitie, 2009). De nazorg voor jongeren is tevens verbeterd door de invoering van de basismethodiek Youturn. Sinds eind 2009 wordt Youturn in alle justitiële jeugdinrichtingen toegepast. Jongeren leren beter om te gaan met moeilijke beslismomenten, worden gemotiveerd voor later in te zetten gedragsinterventies en leren uiteindelijk zelfstandig te leven. In Youturn draait alles om het aanleren van eigen verantwoordelijkheden. Pedagogisch medewerkers (groepsleiders) en docenten van school leren jongeren om te gaan met hun agressie, hoe ze zich sociaal (vaardig) kunnen gedragen en hoe ze keuzes moeten maken in lastige situaties. Vervolgens

gaan de jongeren met hulp van de pedagogisch medewerkers en/of docenten, elkaar helpen om moeilijke situaties op te lossen. Op de groep en op school krijgen ze ondertussen voortdurend feedback op hun gedrag. (Ministerie van Justitie, 2010).

Er wordt volop gebrainstormd over hoe de nazorg voor jongeren die uit een gesloten/besloten jeugdinrichting komen, verbeterd kan worden. Als resultaat van het onderzoek dat Rentray en Het Poortje hebben uitgevoerd, is er een traject ingezet waarbij de jongeren verschillende fasen moeten doorlopen. Ook wordt er in het programma Youturn gewerkt met verschillende fasen. Deze (behandel)trajecten zijn opgezet vanuit de gesloten/besloten instelling. Tot op heden is er geen nog geen onderzoek gedaan vanuit een leef- en/of behandelgroep (open groep).

Sinds 2009 worden er bij De Eik jongeren opgenomen die afkomstig zijn van gesloten/besloten jeugdinrichtingen. De Eik biedt steun en begeleiding aan LVG (licht verstandelijk gehandicapte) jongeren die in hun ontwikkeling dreigen vast te lopen. Het gezin staat daarbij centraal. De Eik wil een regionaal zorgcentrum zijn voor gedragsproblematische, licht-verstandelijk gehandicapte jongeren in de leeftijd van 6 tot ca. 21 jaar oud, die in hun sociale psychische en/of maatschappelijke ontwikkeling belemmerd worden. Orthopedagogische behandeling en begeleiding, ofwel ondersteuning van deze jongeren moet ertoe bijdragen dat zij op een voor hen volwaardige wijze kunnen deelnemen aan de maatschappij. Binnen De Eik is geconstateerd dat de overgang voor jongeren die van een gesloten of besloten groep af komen, te groot is. Het is voorgekomen dat een jongere terugviel in oud gedrag, niet om kon gaan met vrijheden of zich onvoldoende veilig voelde in bepaalde situaties, zoals het alleen naar afspraken gaan buiten de groep. De groepen waar de betreffende jongeren zijn opgenomen bevinden zich in het stadscentrum of midden in een woonwijk van Deventer. Aan deze nieuwe omgeving kunnen voor de overgeplaatste jongeren veel risicofactoren kleven. Hierbij kan gedacht worden aan de toegankelijkheid van een coffeeshop of bijvoorbeeld de omgang met mensen waardoor zij zich in negatieve zin kunnen laten beïnvloeden. Ook het ontbreken van de kaders (regels, structuur), een vertrouwde omgeving en de veiligheid hiervan, kunnen een rol spelen bij een té grote overgang.

Het doel van dit onderzoek is om erachter te komen hoe de overgang voor LVG-jongeren verbeterd kan worden en wat hiervoor nodig is. Het zorgdragen voor een betere voorbereiding van de jongeren op hun vervolgplek en tevens zorgen dat de jongeren zich zo

veilig en vertrouwd mogelijk voelen binnen hun nieuwe woonplek, staat hierbij centraal. Het uiteindelijk verbeteren van de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep binnen De Eik, zou hier een mooi gevolg op zijn.

De hoofdvraag die binnen dit onderzoek gehanteerd wordt, luidt:

‘Wat is nodig om LVG-jongeren te begeleiden bij de overgang van een gesloten/besloten setting naar een behandelcentrum (open setting), zodat de overgang tussen deze verschillende fasen zo optimaal mogelijk kan verlopen?’ (Hierbij is te denken aan het waarborgen van een veilige omgeving.)

Om een antwoord op de hoofdvraag te krijgen is er tevens onderzocht:

- hoe de overgang voor jongeren, die overgeplaatst zijn van een gesloten/besloten jeugdinrichting naar een leef- en/of behandelgroep van De Eik, tot nu toe is verlopen;
- wat risicofactoren kunnen zijn en of hier voldoende rekening mee wordt gehouden;
- wat een veilige omgeving inhoudt voor LVG-jongeren;
- of er binnen jeugdinrichtingen protocollen zijn voor het verhuizen van jongeren.

Verwacht wordt dat de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep op dit moment te groot is. Dit kan verkleind worden door overeenkomsten te creëren in regels, methoden en werkwijzen tussen een gesloten/besloten groep en een open groep. Tevens is er een duidelijk en intensieve overdracht vereist om de overgang voor jongeren met LVG-problematiek te verbeteren. Met de resultaten van dit onderzoek wordt een handleiding geschreven voor de pedagogisch medewerkers van De Eik waarin aandachtspunten te vinden zijn met betrekking tot de begeleiding van overgeplaatste jongeren en de voorbereidingen ten aanzien van de overplaatsing. Met de resultaten/conclusie uit dit onderzoek zal een bijdrage geleverd worden aan de behandeling van LVG-jongeren die overgeplaatst zijn of worden vanaf een gesloten/besloten groep. Het optimaliseren van de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep voor jongeren staat hierbij centraal.

Hoofdstuk 2: Methoden

2.1 Design

Dit onderzoek betrof een praktijkgericht, kwalitatief onderzoek met theorievorming.

2.2 Onderzoeksgroep

Er zijn onderzoeksgegevens verkregen uit drie verschillende onderzoeksgroepen. Er zijn gegevens verzameld zowel intern als extern. Om tot een betrouwbare onderzoekspopulatie te komen, was het streven om intern een onderzoeksgroep samen te stellen van 30 groepsleiders (respondenten). Om ervoor te zorgen dat de respons binnen deze onderzoeksgroep 100% zou zijn, wilden wij ons aansluiten bij de teamvergadering van de drie betreffende groepen. Helaas was dit bij twee groepen niet mogelijk en hebben wij hierdoor geen respons van 100% gehaald. Tevens is er geprobeerd een onderzoeksgroep samen te stellen van drie jongeren met LVG-problematiek. Dit is echter niet gelukt. Dit is een gevolg van persoonlijke problematiek bij de betreffende jongeren. Eén jongere wilde hier wel aan meewerken.

De onderzoeksgroep die wij extern hebben samengesteld bestaat uit medewerkers van de jeugdinstituten Almata, Groot Emaus, en de Zeer Intensieve Behandelgroep (ZIB) van orthopedagogisch centrum De Eik. In werkbezoeken aan de betreffende jeugdinstituten hebben wij via interviews, informatie verkregen over de gesloten en besloten groepen. Deze onderzoeksgroepen worden in het onderzoek niet met elkaar vergeleken.

De verschillende onderzoeksgroepen zagen er als volgt uit:

1. Pedagogisch medewerkers (groepsleiders) van orthopedagogisch centrum De Eik $n = 16$	2. Medewerkers van de jeugdinstituten Almata, Groot Emaus en de ZIB. $n = 5$	3. Een jongere met LVG-problematiek die is overgeplaatst van een besloten groep naar een open groep. $n = 1$
--	---	---

Voor onderzoeksgroep 1 was het streven om 30 groepsleiders van orthopedagogisch centrum De Eik samen te stellen. Echter is dit niet gelukt waardoor onderzoeksgroep 1 bestaat uit 16 pedagogisch medewerkers. Deze pedagogisch medewerkers (groepsleiders) zijn

werkzaam op een behandelgroep, twee crisisgroepen en een trainingshuis waar één of meerdere jongeren zijn geplaatst die de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep binnen De Eik, hebben doorgemaakt. Dit zijn allemaal open groepen.

In onderzoeksgroep 2 werden vijf medewerkers van externe instellingen opgenomen. Deze onderzoeksgroep bestaat uit een groepsleider van de ZIB, een behandelcoördinator van Almata, een accountmanager/contactpersoon van Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming van Almata, een groepsleider van Groot Emaus en een plaatsingscoördinator van Groot Emaus. Almata is een gesloten jeugdinrichting in Den Dolder (voorheen de justitiële jeugdinrichting Den Engh), Groot Emaus is een internaat in Ermelo, dat valt onder de stichting 's Heerenloo. De ZIB is een Zeer Intensieve Behandelgroep (internaat) van stichting De Eik, een orthopedagogisch behandelcentrum. De doelgroep van alle bovenstaande jeugdinstellingen is jongeren met LVG-problematiek. De laatste groep, onderzoeksgroep 3, bestaat uit een jongere met LVG-problematiek die woonachtig is op een trainingshuis (open groep) binnen De Eik. Deze jongere heeft hiervoor gewoond op groep Callipso binnen Groot Emaus.

De verschillende onderzoeksgroepen hebben wij op de volgende wijze benaderd: Voor onderzoeksgroep 1 hebben wij in overleg met onze opdrachtgever (een clustermanager van De Eik) geprobeerd clustermanagers te benaderen van groepen waar jongeren verblijven die de overgang van een gesloten/besloten groep hebben meegemaakt. Het streven was om gegevens te verzamelen tijdens de teamvergaderingen. Echter is dit maar bij één team gelukt. Bij de overige teams is geprobeerd schriftelijk gegevens te verzamelen.

Voor onderzoeksgroep 2 hebben wij zowel mailcontact als telefonisch contact gezocht met de verschillende jeugdinstellingen. De Eik had de beschikking over contactgegevens van medewerkers van Groot Emaus en de ZIB. De contactgegevens van Almata zijn op internet gevonden.

2.3 Procedure

Het onderzoek is verricht binnen orthopedagogisch centrum De Eik. De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de periode van februari tot en met mei 2010. Cliënten die aan het onderzoek deelnamen werden door een clustermanager van De Eik voorgedragen.

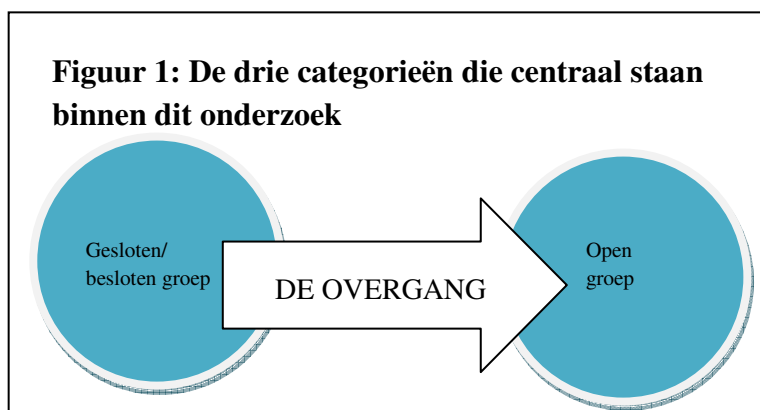
Het onderzoeksvoorstel is zowel aan de afstudeercommissie van Windesheim, als aan de opdrachtgever (een clustermanager van De Eik) voorgedragen.

Er is gekozen om dit onderzoek te starten met een literatuuronderzoek. Aan de hand van informatie verkregen uit de literatuur is een vragenlijst opgesteld die als enquête is afgenomen onder de pedagogisch medewerkers van De Eik. Aan de hand van de uitkomsten van de enquêtes, hebben wij interviewvragen opgesteld en deze afgenomen bij medewerkers van externe jeugdinstanties. Het streven was om medewerkers te ondervragen die nauw betrokken zijn bij de overgang en overplaatsing van jongeren wat ook gelukt is.

Bij onderzoeksgroep 1 was het verzamelen van gegevens afhankelijk van de dag waarop het team zijn vergadering hield, of alle teamleden hierbij aanwezig waren en van de respons van de overige pedagogisch medewerkers. Bij onderzoeksgroep 2 en 3 is gekozen om de gegevens mondeling af te nemen in een gesprek. Na goedkeuring van alle ondervraagden zijn deze gesprekken opgenomen.

Voor ons onderzoek is geprobeerd gegevens te verzamelen op drie verschillende categorieën (zie figuur 1).

Onderzoeksgroep 1 omvat de open groep, onderzoeksgroep 2 omvat de gesloten/besloten groep en onderzoeksgroep 3, de overgang. Tevens hebben wij literatuuronderzoek verricht waarin wij gegevens hebben verzameld over de actualiteiten rondom het onderwerp en eventueel eerder verricht onderzoek naar de overgang tussen de verschillende fasen.

2.4 Meetinstrumenten

Om te onderzoeken of en waarom de overgang tussen een gesloten/besloten groep en een open groep als te groot wordt ervaren en wat nodig is om deze overgang beter te laten verlopen, hebben wij gebruikgemaakt van drie onderzoeksmethoden. Via drie onderzoeksmethoden hebben we naast de centrale vraag van het onderzoek, antwoord proberen te krijgen op de deelvragen die in hoofdstuk 1 beschreven staan. De deelvragen ten aanzien van de veiligheid, risicofactoren, overgang en begeleiding van jongeren die overgeplaatst zijn of worden van een gesloten/besloten instelling zijn verwerkt in zowel de interviewvragen als de enquêtes.

2.4.1 Enquête

In samenspraak met de opdrachtgever van ons project zijn we de groepen nagegaan waar jongeren zijn geplaatst die van een gesloten/besloten groep naar een open groep binnen De Eik zijn verhuisd. Wij hebben geprobeerd bij alle pedagogische medewerkers ($n = 30$) die werkzaam zijn op deze groepen (onderzoeksgroep 1) een schriftelijke enquête af te nemen. Dit is echter niet gelukt aangezien de respons 53,33 % is ($n = 16$).

De enquête bevat vragen ten aanzien van de jongeren (het aantal jongeren waarmee zij te maken hebben gehad en de instellingen waar zij vandaan kwamen), de overgang (hoe zij die bij een jongere ervaren hebben), de gesloten/besloten groep (of zij van mening zijn dat er wat veranderd moet worden in de werkwijzen) en de open groep (of zij suggesties hebben voor de begeleiding van dit soort jongeren). De enquêtes hebben voor de respondenten ongeveer twintig minuten in beslag genomen. Het concept hebben wij voorgedragen aan onze docent-begeleider en na een aantal op- en aanmerkingen hebben wij de aangepaste versie met goedkeuring van onze opdrachtgever, afgedrukt en afgenomen. Ter informatie is de vragenlijst als bijlage in het rapport opgenomen.

2.4.2 Interviews

Ten behoeve van informatie rond de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep, hebben wij bij zowel onderzoeksgroep 2 als 3 halfgestructureerde interviews afgenomen. De verantwoording van de 'instrumenten' is in het verslag heel globaal gehouden: een kleine groep onderzoekseenheden, een open benadering en de beleving door respondenten als uitgangspunt. Tijdens de interviews zijn er gegevens verzameld van medewerkers uit gesloten/besloten instellingen ten aanzien van de overgang naar open groepen. Het uiteindelijke doel was om inzicht te krijgen in wat er nodig is om deze overgang te verbeteren. Tevens is er gekeken naar welke mogelijkheden er zijn wanneer het gaat over veranderingen in de begeleiding van LVG-jongeren die overgeplaatst worden naar een open groep.

De behandelde onderwerpen zijn in de verschillende categorieën (zie figuur 1) onderverdeeld. Informatie over de instelling (gesloten/besloten groep), de betekenis die de betrokkenen hieraan verlenen, hun ervaringen met en ideeën over de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep en hun wensen voor de toekomst zijn onderwerp van gesprek geweest. Ter informatie is een onderwerplijst als bijlage bij het rapport toegevoegd.

Na het benaderen en het maken van een afspraak bij de verschillende jeugdinstituten zijn wij ons gaan voorbereiden op de werkbezoeken. Bij de interviews met de medewerkers van de jeugdinstituten hebben wij toestemming gevraagd voor het opnemen van het gesprek. Dit opdat er geen informatie verloren zou gaan.

2.4.3 Literatuuronderzoek

Voorafgaand aan het onderzoek heeft een literatuuronderzoek plaatsgevonden. Het doel hiervan was om inzicht te krijgen in de volgende onderwerpen: LVG-problematiek, justitiële/gesloten jeugdinrichtingen, de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep en eventueel eerder verricht onderzoek. Ook hierbij stonden de verschillende categorieën (figuur 1) centraal.

In zowel de inleiding als de resultaten van ons onderzoeksrapport, is de literatuur verwerkt. Na inzicht te hebben verkregen over de verschillende onderwerpen, kon er een onderwerp- en vragenlijst opgesteld worden voor de overige twee onderzoeksmethoden: enquête en interview.

2.5 Analysemethode

Om antwoord te geven op de vraag: ‘Wat is nodig om LVG-jongeren te begeleiden bij de overgang van een gesloten/besloten setting naar een behandelcentrum (open setting), zodat de overgang tussen deze verschillende fasen zo optimaal mogelijk kan verlopen?’ (hierbij is te denken aan het waarborgen van een veilige omgeving), hebben we gebruikgemaakt van het kwalitatief verwerken van gegevens. Uiteenrafelen, coderen en structureren zijn hierbij kernbegrippen.

Hoofdstuk 3: Resultaten

Zoals in hoofdstuk 2 is beschreven, is er gebruikgemaakt van drie onderzoeksmethoden: interview, enquête en literatuuronderzoek.

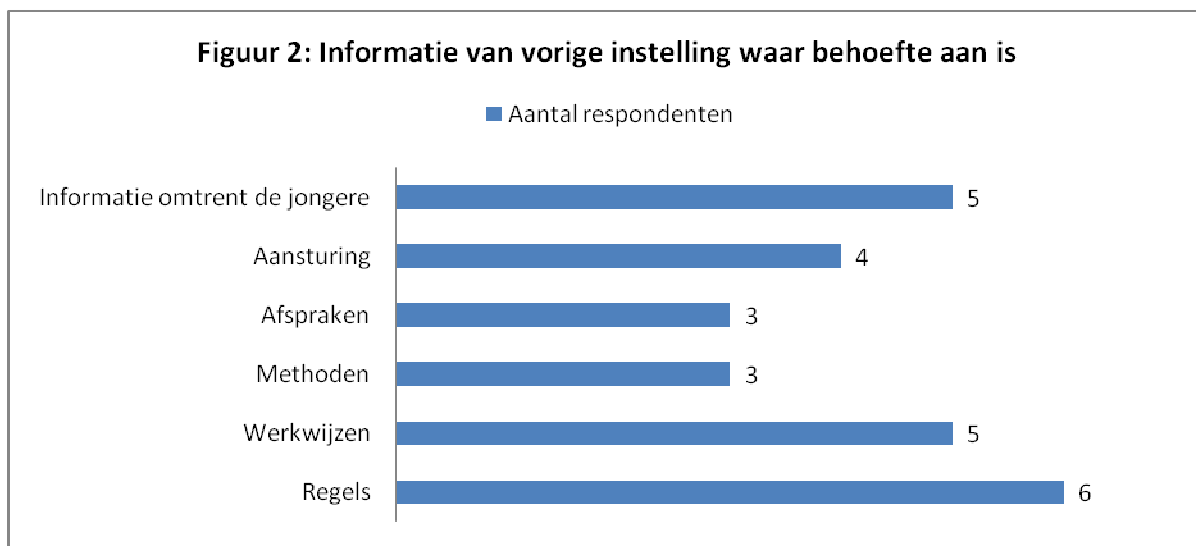
Voor het interview hebben we twee groepen in ons onderzoek opgenomen. Onderzoeksgroep 2: medewerkers van externe jeugdinstellingen, en onderzoeksgroep 3: een jongere met LVG-problematiek die de betreffende overgang heeft meegemaakt. De instellingen waar in onderzoeksgroep 2 over gesproken wordt, zijn de gesloten jeugdinrichting Almata (voorheen Den Engh), het internaat Groot Emaus (besloten en open groepen) en de ZIB (Zeer Intensieve Behandelgroep, besloten groepen) van De Eik.

Voor de enquête hebben we één groep opgenomen in ons onderzoek. Onderzoeksgroep 1: pedagogisch medewerkers (groepsleiders) van orthopedagogisch centrum De Eik (open groepen).

3.1 De regels/werkwijzen van een gesloten/besloten groep

Uit zowel de interviews als de enquêtes is gebleken dat er een groot verschil zit in regels en werkwijzen van een gesloten/besloten groep en een open groep. De regels en structuur zijn op een gesloten/besloten groep erg duidelijk en strak, omdat heropvoeden in eerste instantie centraal staat, aldus dhr. Pfrommer van Groot Emaus. Om het verschil tussen de verschillende regels en werkwijzen kleiner te maken is het volgens alle geïnterviewden van belang om oude groepsregels voor een bepaalde tijd mee te nemen naar de nieuwe groep en de vrijheden langzaam op te bouwen naar de vrijheden van een open groep. Volgens een pedagogisch medewerker van de ZIB zou in de ideale situatie een jongere zijn of haar individuele afspraken meenemen van de oude groep naar de vervolgplek. Hierbij kan gedacht worden aan het starten in fase 0, waarbij een aantal regels van de oude groep worden behouden, en vanuit die fase verder werken naar een volgende fase, met de regels van de vervolgplek (open groep).

Uit de enquêtes is gebleken dat tien van de zestien ondervraagden niet op de hoogte zijn van de methoden, regels en werkwijzen van de besloten/gesloten instelling. Van de zestien ondervraagden, hebben vijftien wel behoefte aan deze informatie en gaf één ondervraagde aan hier geen behoefte aan te hebben. In figuur 2 is te lezen aan welke informatie er volgens de ondervraagden behoefte is.

3.2 Protocollen

Uit de externe interviews is gebleken dat de jeugdinstellingen Almate en Groot Emaus niet bekend zijn met een protocol omtrent overplaatsingen. De pedagogisch medewerker van de ZIB is wel op de hoogte van dit protocol maar vindt de locatie hiervan (programma ‘Plancare’) niet voldoende werkbaar.

Vanuit de enquêtes is gebleken dat vijftien van de zestien ondervraagden nog nooit hebben meegemaakt dat er binnen een instelling gewerkt wordt met een (overplaatsings)-protocol. Één ondervraagde heeft dit binnen een jeugdinstelling wel meegemaakt. Zowel bij de jeugdinstellingen Almata en Groot Emaus als bij de pedagogisch medewerkers van De Eik is wel behoefte aan een protocol omtrent overplaatsingen. Tevens is er behoefte aan informatie van de instelling waar de overgeplaatste jongere vandaan komt.

3.3 De overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep

In de vier interviews kwam naar voren dat alle ondervraagden de overgang van een gesloten/besloten groep, naar een open groep als te groot ervaren. De ervaring is dat de overgang dusdanig groot is, dat in het verleden, jongeren teruggeplaatst zijn naar een vorige fase of zelfs terug naar de gesloten/besloten instelling. Dit is volgens alle ondervraagden niet wenselijk. Drie van de vier ondervraagden denken dat er een te grote overgang ontstaat, doordat de jongeren meer verantwoordelijkheden en vrijheden krijgen en deze (nog) niet aankunnen. Mevrouw Fikkert, plaatsingscoördinatrice van Groot Emaus beweert dat de grote overgang meer zit in het omgaan met een vrijere situatie en niet zozeer in de praktische en sociale vaardigheden van de jongeren.

Bij Almata merkt men op dat door het feit dat de maximale verblijfsduur een periode van zes tot twaalf maanden inneemt, jongeren té snel overgeplaatst worden naar een vervolgplek. Bij zowel Almata, Groot Emaus als de ZIB is het verschillend wat deze vervolgplek inhoudt.

Uit de enquête kwam naar voren dat de overgang tussen een gesloten/besloten groep en een open groep verbeterd kan worden. Dertien van de zestien ondervraagden deelden deze mening. Toch is de overgang van jongeren, afkomstig van een gesloten/besloten groep, naar een open groep binnen De Eik, tot nu toe redelijk verlopen. Het merendeel van de jongeren heeft niet te maken gehad met terugval of terugplaatsing. 1 Ondervraagde vindt dat deze overgang niet verbeterd kan worden. Hij/zij zegt dat de manier van werken moeilijk aan te passen is voor jongeren die overgeplaatst moeten worden. 2 Ondervraagden hebben hun mening hierover niet gegeven.

Uit het interview met een jongere van het trainingshuis (open groep) van De Eik, die de overgang van een besloten groep naar een open groep in het verleden heeft meegemaakt, kwam naar voren dat ze de overgang niet als te groot heeft ervaren. Wel zat er volgende de ondervraagde een groot verschil in de locatie van beide groepen. Groot Emaus is een groot en beschermd terrein, het trainingshuis van De Eik is gevestigd dicht bij het station en centrum van een grote stad. De ondervraagde gaf in het interview dan ook aan dat ze het spannend vond om in het begin alleen naar afspraken toe te gaan. De reden waarom de ondervraagde de overgang niet als te groot ervoer had te maken met de voorbereiding op de overgang. Twee maanden van tevoren was de verhuizing bij haar bekend gemaakt. Tevens kwamen veel regels overeen tussen beide groepen. De overdracht is volgens de ondervraagde ook goed te noemen. De mentor heeft na overplaatsing nog contact gehouden met de jongere en zijn of haar nieuwe persoonlijk begeleider (mentrix).

3.4 De overdracht

Alle ondervraagden uit de externe interviews, vinden het van groot belang dat er een goede overdracht plaatsvindt in het overplaatsingsproces. Volgens hen, betekent een goede overdracht:

- een goede voorbereiding van de jongere (d.m.v. gesprekken);
- naast het persoonlijke dossier, een (mondeling) verslag omtrent de omgang/bejegening van de jongere;
- wederzijds contact tussen de oude en nieuwe groep van de jongere;

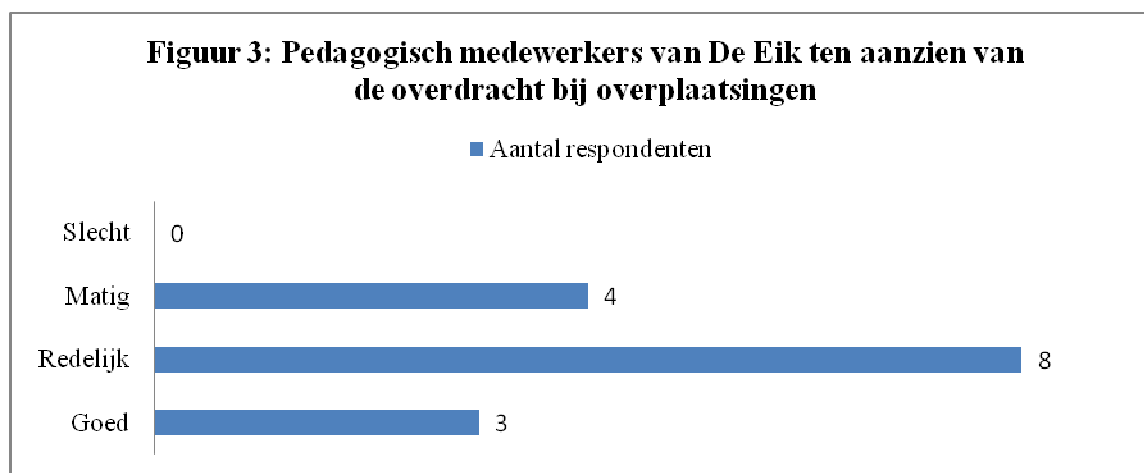
- intensieve begeleiding van de mentor/mentrix gedurende de verhuizing.

Volgens de medewerkers van de externe jeugdinstituten houdt een intensieve begeleiding in dat de mentor/mentrix met de jongere voorafgaand aan de overplaatsing een bezoek brengt aan de vervolgplek, aanwezig is bij de verhuizing en na overplaatsing nog enkele malen (3 tot 4 keer) contact houdt met de jongere. Dit kan doormiddel van telefonisch contact, mailcontact en/of bezoeken.

Dhr. Pfrommer van Groot Emaus is van mening dat de veiligheid voor jongeren door een ‘goede’ overdracht in stand kan worden gehouden.

In de huidige situatie van Almata heeft de behandelcoördinator regelmatig contact met de behandelaar van de vervolginstituut. De behandelcoördinator zorgt dat de informatie van een jongere, bekend is bij zijn of haar vervolgplek. Wanneer er na de overplaatsing van een jongere nog vragen zijn, of er is bijvoorbeeld behoefte aan een extra intelligentieonderzoek, extra informatie over medicatie of over de problematiek van een jongere, neemt de behandelcoördinator deze taak op zich. Daarnaast vinden de ondervraagden het van belang dat de persoonlijk begeleiders (mentoren) met elkaar afstemmen welke regels zij van de jongeren kunnen vaststellen en welke bejegening de jongeren nodig hebben. Is het van belang om humor te gebruiken of werkt consequent handelen beter? Tevens vinden zij het belangrijk dat een jongere voorafgaand aan de overplaatsing, bekend wordt gemaakt met zijn of haar vervolgplek. Dit door middel van een bezoek of overnachting(en). Bij Almata kijkt men vaak bij de (jongere) jongens, die de overgang als spannend ervaren, of het mogelijk is om een nacht of weekend te kunnen slapen bij de vervolgplek. Ook doormiddel van gesprekken moet de jongere voorbereid worden op de vervolgplek. De verwachting van zijn of haar nieuwe woonplek moet hierin centraal staan. Een open groep houdt niet in dat er geen regels zijn en er geen verantwoording afgelegd hoeft te worden aan de pedagogisch medewerkers.

In figuur 3 is te lezen wat de respondenten van de enquêtes vinden van de overdracht van jongeren die overgeplaatst zijn van een gesloten/besloten groep naar de open groep waar zij werkzaam zijn.

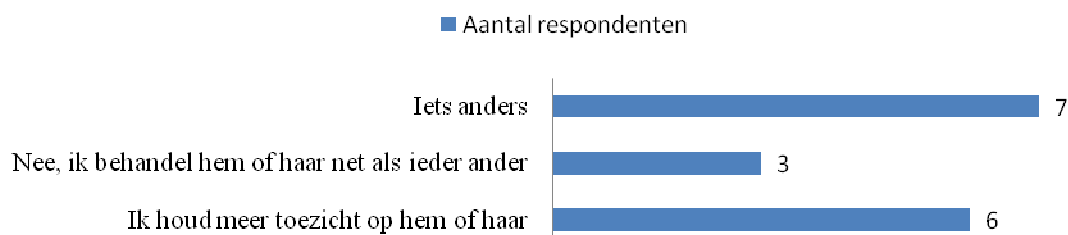
Één ondervraagde kon geen antwoord geven op de vraag omtrent de overdracht, aangezien hij/zij pas drie maanden werkzaam is binnen De Eik.

3.5 Begeleiding van overgeplaatste jongeren

Voor dit onderwerp zijn er bij onderzoeksgroep 1 (pedagogisch medewerkers van De Eik) en onderzoeksgroep 2 (medewerkers van externe jeugdinstituten) gegevens verzameld. In figuur 4 is te lezen in welk opzicht de pedagogisch medewerkers rekening houden in de begeleiding van jongeren die zijn overgeplaatst van een gesloten/besloten groep, met zijn of haar voortraject.

Uit het gesprek met mevrouw Fikkert (plaatsingscoördinatrice van Groot Emaus) is naar voren gekomen dat het belangrijk is dat bij zowel de jongere als bij de groepsleiding van tevoren duidelijk is wat een open groep inhoudt. Bij binnenkomst van de jongere in de nieuwe setting moet een gesprek plaatsvinden waarin duidelijk wordt wat de jongere wil leren, wat de jongere verwacht van de vervolgplek en van de groepsleiding. Tevens moeten de regels duidelijk besproken worden, wat kan er wel en wat kan er niet, en de sterke en minder sterke kanten van de jongere, waar kan aan gewerkt worden?

Figuur 4: Pedagogisch medewerkers van De Eik ten aanzien van de manier waarop zij overgeplaatste jongeren begeleiden

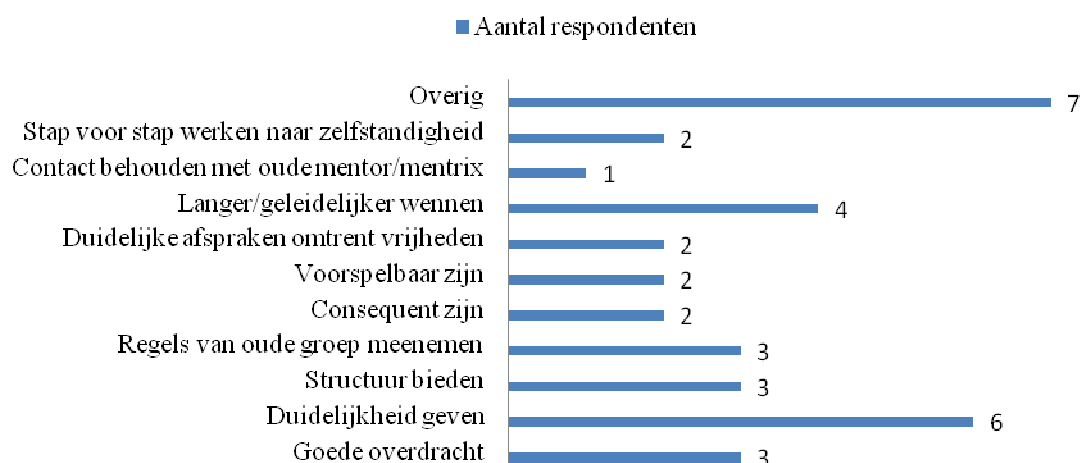

De zeven ondervraagden die ‘iets anders’ hebben ingevuld, hebben beschreven dat:

- hij of zij afgaat op de overdracht van de vorige instelling;
- hij of zij kijkt naar wat de jongere nodig heeft;
- hij of zij elke jongere anders begeleidt, afhankelijk van de overdracht en de eventueel verwachte obstakels;
- hij of zij de jongere individuele aansturing geeft die bij de open instelling past;
- hij of zij het laat afhangen van de hulpvraag van de jongere.

In figuur 5 zijn suggesties te lezen omtrent de begeleiding van LVG-jongeren die overgeplaatst zijn van een gesloten of besloten groep naar een open groep van De Eik.

Figuur 5: Suggesties van pedagogisch medewerkers van De Eik ten behoeve van de begeleiding van LVG-jongeren

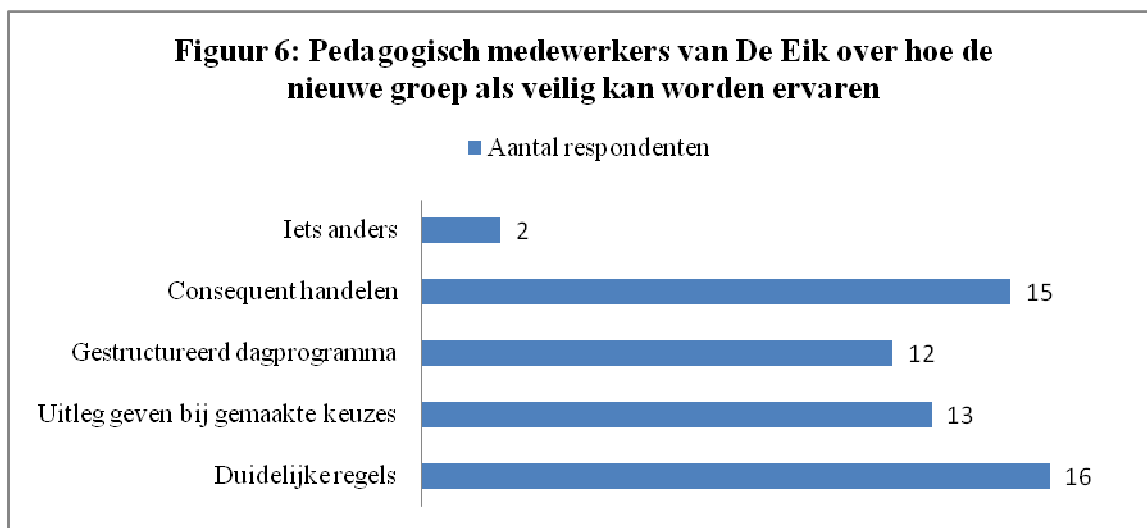

De zeven ondervraagden die een ander antwoord hebben gegeven hebben aangegeven dat:

- er rekening gehouden moet worden met de te verwachten obstakels;
- positief begeleiden/veel complimenten geven belangrijk is;
- de ontvangende groep beter voorbereid moet worden;
- het belangrijk is om uitleg te geven bij je handelen;
- er een mogelijkheid moet zijn voor ‘terugkeergarantie’ (indien jongere zich niet behandelbaar opstelt);
- het belangrijk is om handvatten te krijgen voor de aansturing van de overgeplaatste jongere;
- het van belang is om alle afspraken omtrent de jongere duidelijk beschreven te hebben staan.

3.6 Veiligheid

In figuur 6 is te zien hoe pedagogisch medewerkers ervoor kunnen zorgen dat een overgeplaatste jongere, de nieuwe groep als veilig ervaart. Deze gegevens zijn uit de enquêtes verkregen.

De drie ondervraagden die ‘iets anders’ hebben ingevuld, hebben hierbij beschreven dat het belangrijk is om goed op het juiste niveau te overleggen met zowel de jongere als het netwerk van de jongere. Ook de persoonlijke aandacht voor zijn of haar beleving is hierbij van belang.

Uit het interview met een jongere die de overgang van een besloten groep naar het trainingshuis (open groep) binnen De Eik al heeft meegemaakt is gebleken dat zij het span-

nend vond om overgeplaatst te worden naar het trainingshuis van De Eik. Dit had volgens haar te maken met de stad, de nieuwe plek en de nieuwe mensen. Wel voelde zij zich veilig op het trainingshuis. Ze kon niet uitleggen waar dit mee te maken heeft. Het feit dat er overeenkomsten zaten in de regels op haar oude groep en op het trainingshuis (open groep) van De Eik, zorgde ervoor dat de ondervraagde de overgang niet als groot heeft ervaren.

3.7 Terugval (recidive)

Uit de interviews die gehouden zijn bij drie verschillende jeugdinstituten is gebleken dat in het verleden jongeren zijn teruggeplaatst naar een vorige fase of groep, omdat de overgang voor hen als te groot werd ervaren.

Uit de enquêtes kwam naar voren dat zes van de zestien ondervraagden wel te maken hebben gehad met jongeren die zijn teruggevallen in oude patronen en daardoor zijn teruggeplaatst naar een vorige fase of groep. Tien van de ondervraagden hebben dit niet meegemaakt.

De zes ondervraagden hebben als reden voor terugval beschreven:

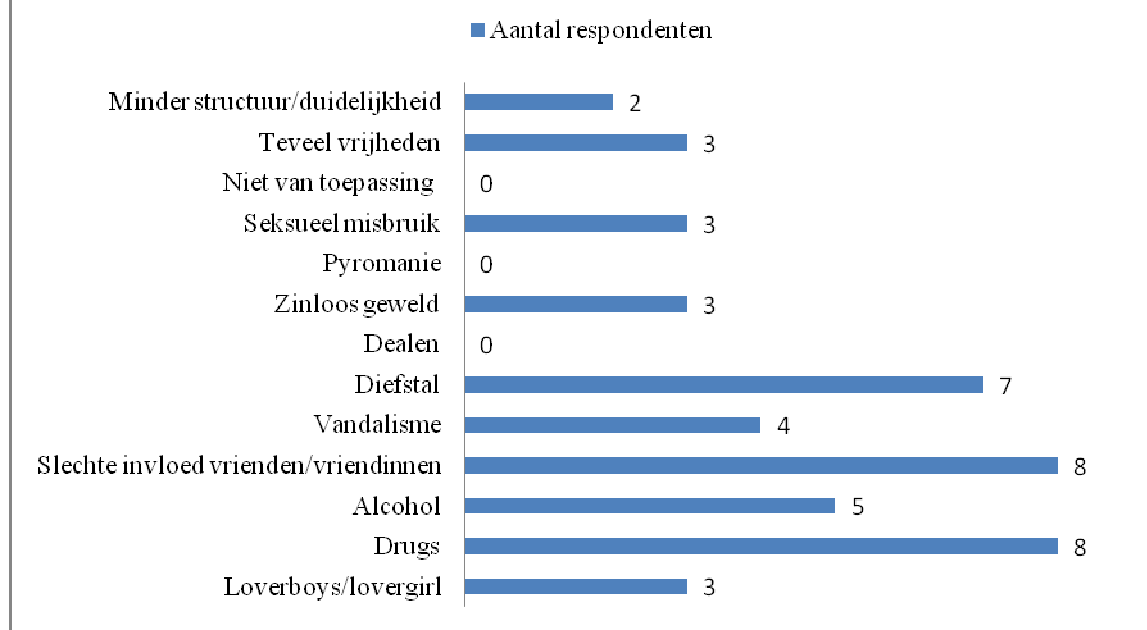
- te veel prikkels in de nieuwe omgeving en ontbrekende motivatie;
- wegvallen van controle van de jongere buiten de groep;
- verschillend per jongere: invloed ouders, vrienden, etc.;
- liegen, drugsgebruik, niet meer behandelbaar zijn;
- niet aan regels en afspraken kunnen houden.

3.8 Risicofactoren

In het interview met mevrouw Fikkert van Groot Emaus, geeft zij de suggestie om voorlichtingen te geven aan de jongeren omtrent risicofactoren. Middelengebruik en seksualiteit zijn voorbeelden die zij hierbij noemt. Het is daarbij van belang om in gesprek te blijven met de jongeren.

In figuur 7 is te zien met welke risicofactoren de overgeplaatste jongere(n) volgens de pedagogisch medewerkers van De Eik, in aanraking is/zijn gekomen. Wat opvalt is dat drugs, diefstal en slechte invloeden van vrienden/vriendinnen het hoogst scoren als er gekeken wordt naar de risicofactoren die van invloed kunnen zijn op terugval of terugplaatsing. Tevens spelen de invloeden van loverboys/lovergirls, alcohol, vandalisme, zinloos geweld en seksueel misbruik een grote rol. Het krijgen van teveel vrijheden en het wegvallen van structuur zijn hierbij als aanvulling gegeven.

Figuur 7: Pedagogisch medewerkers van De Eik over de risicofactoren

3.9 Wenselijkheid

Uit de externe interviews is gebleken dat de medewerkers van Almata en Groot Emaus vinden dat 'het kijken bij elkaar in de keuken' een goede ervaring is voor pedagogisch medewerkers (groepsleiders). Op die manier krijg je als pedagogisch medewerker zicht op de regels, werkwijzen en methoden van de andere groep en waarom deze zijn opgesteld. Volgens hen zou dit helpend zijn voor zowel de pedagogisch medewerkers van de gesloten/besloten groep als voor de pedagogisch medewerkers van de open groep. Het zien van de grote verschillen tussen een gesloten/besloten groep (hoge muren, prikkeldraad, sluisdeuren, stalen slaapkamerdeuren) en een open groep (woonhuis in of nabij een dorp of stad) zal een pedagogisch medewerker laten inzien wat het voor een jongere inhoudt om te wonen op een gesloten of besloten groep. De pedagogisch medewerker van de ZIB vindt 'het kijken bij elkaar in de keuken' geen goed idee. Hij beweert dat we te maken hebben met LVG-problematiek waarbij veranderingen en/ of nieuwe gezichten snel kunnen leiden tot een conflict.

Alle ondervraagden zijn het met elkaar eens dat het goed zou zijn om oude groepsregels voor een bepaalde tijd mee te nemen naar de nieuwe groep en de vrijheden langzaam op te bouwen naar de vrijheden van een open groep.

Drie van de vier ondervraagden noemen dat het wenselijk zou zijn als er een extra tussenfase in de overgang komt. Bij Almata en Groot Emaus geeft men aan dat deze tussenfase binnen de instelling zou moeten zijn. Op deze manier kunnen jongeren wennen aan vrijheden en verantwoordelijkheden maar tegelijkertijd nog de veiligheid ervaren van de instelling. De ZIB geeft aan dat er in een extra tussenfase geoefend kan worden naar meer zelfstandigheid. De tussenstep ontbreekt op dit moment, waardoor de overgang als te groot wordt ervaren en deze mogelijk terugval kan veroorzaken. Dhr. Pfrommer van Groot Emaus geeft aan dat de overgang intern soms al te groot is, laat staan de overgang van Groot Emaus naar een externe instelling.

Uit de enquête is gebleken dat vijftien van de zestien ondervraagden denken dat de orthopedagoog een rol zou kunnen spelen in het optimaliseren van de overgang tussen een gesloten/besloten groep naar een open groep. Het overdragen van informatie naar het team en de persoonlijk begeleider (mentor) staat hierin centraal. Ook door het voeren van gesprekken met de betreffende jongere, kan een orthopedagoog informatie verkrijgen en deze doorspelen naar de collega's uit het team. Tevens is gebleken dat tien van de zestien ondervraagden van mening zijn dat er in het voortraject van de jongere (de gesloten/besloten groep) veranderingen in de begeleiding moeten worden aangebracht. In figuur 8 is te zien wat volgens de pedagogisch medewerkers van De Eik mogelijk veranderingen kunnen zijn.

Eén ondervraagde heeft geantwoord dat er geen veranderingen moeten worden aangebracht in het voortraject van de jongere. Dit omdat volgens hem/haar de strakke regels nodig zijn voor de doelgroep. Vier van de ondervraagden hebben geen antwoord gegeven op deze vraag.

Volgens alle ondervraagden uit de externe interviews is het niet mogelijk om veranderingen aan te brengen in de gesloten/besloten instelling. Volgens de ondervraagden van de ZIB en Almata, kunnen de overige jongeren op de groep (wegens de LVG-problematiek) niet begrijpen waarom een jongere vrijheden krijgt, en hij of zij niet. Strakke regels en duidelijkheid is nodig voor de doelgroep en bijbehorende problematiek.

Hoofdstuk 4: Conclusie

Dit onderzoek is opgezet omdat door de pedagogisch medewerkers van orthopedagogisch centrum De Eik is geconstateerd dat de overgang van een gesloten/besloten groep door LVG-jongeren als te groot werd ervaren. De onderzoeksvraag die gedurende het onderzoek centraal heeft gestaan luidt:

‘Wat is nodig om LVG-jongeren te begeleiden bij de overgang van een gesloten/besloten setting naar een behandelcentrum (open setting), zodat de overgang tussen deze verschillende fasen zo optimaal mogelijk kan verlopen?’ (hierbij is te denken aan het waarborgen van een veilige omgeving)

Om een antwoord op de hoofdvraag is er tevens onderzocht:

- hoe de overgang voor jongeren die overgeplaatst zijn van een gesloten/besloten jeugdinrichting naar een leef- en/of behandelgroep van De Eik, tot nu toe zijn verlopen;
- wat risicofactoren kunnen zijn en of hier voldoende rekening mee wordt gehouden;
- wat een veilige omgeving inhoudt voor LVG-jongeren;
- of er binnen jeugdinrichtingen protocollen zijn voor het verhuizen van jongeren.

Verwacht werd dat de overgang te groot is en verkleind kan worden door het aanbrengen van veranderingen in de begeleiding van LVG-jongeren die overgeplaatst zijn of worden van een gesloten/besloten groep naar een open groep. Regels, methoden en werkwijzen van een gesloten/besloten groep en een open groep liggen te ver uit elkaar en dienen meer overeenkomsten te hebben. Doordat jongeren met LVG-problematiek moeite hebben met veranderingen, zullen ze de overgang, mits er een duidelijke en intensieve overdracht is, als te groot ervaren.

4.1 Conclusie

Uit literatuuronderzoek kwam naar voren dat jeugdinstituten de ervaring delen dat de overgang tussen de verschillende fasen (gesloten/besloten/open) door jongeren als te groot wordt ervaren (Helmantel, 2003). De justitiële jeugdinrichtingen Rentray en Het Poortje hebben onderzoek verricht waarin het uiteindelijke doel was om jongeren via een aaneengesloten behandeltraject voor te bereiden op terugkeer in de maatschappij, zodat zij daarin adequaat kunnen gaan functioneren. (Helmantel, 2003). De literatuur sluit aan bij de

resultaten uit dit onderzoek, waaruit gebleken is dat de begeleiding van LVG-jongeren die overgeplaatst zijn van een gesloten of besloten groep, aangepast moet worden.

Als er gekeken wordt naar de risicofactoren die van invloed kunnen zijn op terugval of terugplaatsing, scoren drugs, diefstal en slechte invloeden van vrienden/vriendinnen het hoogst. Ook de invloed van loverboys/lovergirls, alcohol, vandalisme, zinloos geweld en seksueel misbruik komen uit de resultaten van de enquête. Het krijgen van te veel vrijheden en het wegvallen van structuur zijn hierbij als aanvulling gegeven.

Uit literatuuronderzoek is gebleken dat het recidivecijfer van jongeren uit justitiële/gesloten jeugdinrichtingen hoog ligt. (Wartna, 2005). 69 Tot 72 procent van de jongeren, die van 1997 tot en met 2000 uit een jeugdinrichting uitstroomden, zijn binnen vier jaar opnieuw met justitie in aanraking gekomen vanwege het plegen van een misdrijf (Wartna, 2005). Toch is de overgang van jongeren, afkomstig van een gesloten of besloten groep, naar een open groep van De Eik, tot nu toe redelijk verlopen. Het merendeel van de jongeren heeft niet te maken gehad met terugval of terugplaatsing.

Tot op heden werken nog niet veel instellingen met protocollen omtrent overplaatsingen van jongeren. Hier is wel behoefte aan. Tevens is er behoefte aan informatie van de instelling waar de overgeplaatste jongere vandaan komt. Informatie over de regels, werkwijzen en methoden van de gesloten/besloten groep zou helpend zijn bij de begeleiding van de jongere. Ook voldoende informatie omtrent de jongere (afspraken, aansturing en bejegening) is van groot belang. Een goede, duidelijke overdracht is belangrijk voor zowel de betreffende jongere, als de pedagogisch medewerkers. Een goede overdracht houdt in dat een jongere door middel van gesprekken, goed wordt voorbereid op zijn of haar vervolgplek. De verwachting van de jongere ten aanzien van de open groep moet onderwerp van gesprek zijn: een open groep houdt niet in dat er geen regels zijn en je geen verantwoording meer hoeft af te leggen aan de pedagogisch medewerkers. Tevens houdt een goede overdracht in dat de persoonlijk begeleider van de gesloten/besloten groep meegaat met de jongere naar de nieuwe groep en na overplaatsing, door middel van telefonisch contact, mailcontact en/of bezoeken, contact houdt met de jongere. Dit houdt in dat er na overplaatsing nog enkele malen (3 tot 4 keer) contact is tussen de persoonlijk begeleider van de oude instelling en de overgeplaatste jongere.

Wat opviel ten aanzien van de overgang van een gesloten/besloten groep naar een open groep is dat de literatuur overeenkomsten laat zien met de resultaten uit dit onderzoek. De ‘procesgang bij de doorplaatsing’, die opgesteld is aan de hand van het onderzoek van de

jeugdinrichtingen Rentray en Het Poortje, vertoont gelijkenissen met gegevens die zijn verzameld uit onderzoeksgroep 1 en 2 (de pedagogisch medewerkers en medewerkers van externe jeugdinstellingen). De dertien punten die bij deze procesgang centraal staan zijn:

1. inschatting doorplaatsingstermijn
2. contact I.J.Z.
3. dossier opsturen
4. voorbereidende coach/mentorgesprekken
5. internet
6. bezoek mentor
7. overdracht school
8. overdracht gedragswetenschapper/behandelcoördinator
9. op de hoogte brengen netwerk
10. overdracht netwerk
11. dag van vertrek
12. Eindverslag.
13. contact na doorplaatsing

(Helmantel, 2003)

Met name de punten 4, 6, 8 en 13 komen als suggesties in zowel de interviews als de enquêtes naar voren

De persoonlijk begeleider van de open groep moet, voorafgaand aan de overplaatsing, één of twee dagen een dienst meedraaien op de gesloten/besloten groep van de jongere. Dit om zicht te krijgen op de regels, werkwijzen en methoden. Ook het zien van de grote verschillen tussen een gesloten/besloten groep en een open groep zal een pedagogisch medewerker laten inzien wat het voor een jongere inhoudt om te wonen op een gesloten besloten groep. Hierbij is te denken aan de hoge muren, het prikkeldraad, de sluisdeuren en stalen slaapkamerdeuren. Ook is het van belang dat er in de overdracht wordt gesproken of geschreven over de bejegening van de jongere. Benader je hem of haar met humor of werkt consequent zijn beter?

Een veilige omgeving voor overgeplaatste jongeren houdt in dat pedagogisch medewerkers consequent zijn in hun handelen, een gestructureerd dagprogramma aanbieden, duidelijke regels hanteren en uitleg geven bij gemaakte keuzes. Tevens is het van belang om

regels van de oude groep over te nemen naar de nieuwe groep. Voor een jongere kan een nieuwe groep veilig gemaakt worden door voorafgaand aan de overplaatsing bekend te zijn met de groep. Een bezoek of logeerweekend/week kan hiervoor zorgen.

4.2 Discussie

In dit onderzoek is geprobeerd een betrouwbaar beeld te schetsen ten aanzien van de begeleiding van LVG-jongeren die zijn of worden overgeplaatst van een gesloten/besloten groep naar een open groep. Er is geprobeerd gegevens te verzamelen van zowel de betrokken jongeren, als de pedagogisch medewerkers die de jongeren moeten begeleiden. Tevens is er informatie verkregen uit het voortraject van jongeren die worden overgeplaatst (de gesloten/besloten groep).

Ten behoeve van de validiteit van dit onderzoek is getracht alle pedagogisch medewerkers te ondervragen die in hun werk te maken hebben gehad met jongeren afkomstig van een gesloten/besloten groep. Dit gaat over 30 pedagogisch medewerkers, werkzaam op vier verschillende groepen. Dit is echter niet gelukt gezien het feit dat het niet overal mogelijk was om deel te nemen aan de teamvergadering. Bij één team is dit wel gelukt waar we dan ook een respons van 85,7 % hadden (6 van 7). De overige pedagogisch medewerker kon niet meewerken aan de enquête in verband met andere afspraken.

De enquêtes zijn bij de andere teams langs gebracht waaruit een totale respons van 39,1 % is gekomen (9 van 24). Wellicht was de respons hoger geweest wanneer de aanwezigheid bij alle teamvergaderingen mogelijk was gemaakt. Gezien het feit dat er eerst informatie is verkregen uit de externe interviews, was de ingeschatte periode voor het afnemen van de enquêtes te kort.

Om een beeld te kunnen krijgen hoe de overgang door jongeren met LVG-problematiek wordt ervaren, is er in overleg met de opdrachtgever (clustermanager van De Eik) gekeken naar welke jongeren in aanmerking zouden kunnen komen voor een interview. In verband met persoonlijke problematiek is het niet mogelijk geweest alle jongeren hiervoor te interviewen. Bij één jongere is dit interview wel afgenomen. Uit deze enquête zou naar voren moeten komen hoe de overgang door de jongere is ervaren, hoe het beter zou kunnen verlopen en of de veiligheid voor de jongere gewaarborgd werd. Gezien de LVG-problematiek van de jongere zijn de gegevens verzameld uit dit interview summier gebleven.

Dit onderzoek is begonnen met een literatuuronderzoek. Inlezen in de actualiteiten rond de overgang van gesloten/besloten groepen naar open groepen was hierbij van belang. Tevens is informatie verkregen over de LVG-problematiek, justitiële- en gesloten/besloten instellingen en over de maatregels die jongeren krijgen om geplaatst te worden in een instelling. Het literatuuronderzoek heeft veel tijd in beslag genomen. Goede, relevante informatie was moeilijk te vinden. De periode voor het meer praktijkgerichte onderzoek (interviews, enquête) was hierdoor kleiner wat als mogelijk gevolg heeft dat de respons op de enquête niet volledig is. Wanneer er was gekozen om eerst de enquêtes af te nemen, daarna de interviews en ondertussen ons in te lezen in de literatuur, was de validiteit en betrouwbaarheid van ons onderzoek hoger geweest.

4.3 Aanbevelingen

Gezien het feit dat orthopedagogisch centrum De Eik sinds 2009 jongeren opneemt die afkomstig zijn van een gesloten of besloten groep, hebben de pedagogisch medewerkers nog niet veel ervaring opgedaan in het werken met jongeren die overgeplaatst zijn van een gesloten/besloten groep. Uit dit onderzoek zijn conclusies getrokken waaruit de volgende aanbevelingen zijn geschreven:

- Een aantal regels van de gesloten/besloten groep, moeten tijdelijk meegenomen worden naar de open groep. Van daaruit kan er langzaam gewerkt worden naar de regels en vrijheden van de nieuwe (open) groep.
- De persoonlijk begeleider van de overgeplaatste jongere, moet voorafgaand aan de overplaatsing één of twee diensten meedraaien op de gesloten/besloten groep.
- Vanuit de gesloten/besloten instelling moet er een duidelijke overdracht geschreven worden. De bejegening van de jongere moet hierin centraal staan maar net zo belangrijk zijn de individuele afspraken.
- De persoonlijk begeleider van de gesloten/besloten groep gaat met de jongere mee om te kijken naar de open groep. Tevens is hij/zij aanwezig bij de verhuizing.
- De persoonlijk begeleider van de gesloten/besloten groep houdt na de overplaatsing nog enkele malen (3 tot 4 keer) contact met de overgeplaatste jongere. Dit kan door middel van bezoeken en/of telefonisch of mailcontact.

- Een jongere moet door middel van gesprekken met de pedagogisch medewerker van de gesloten/besloten instelling goed voorbereid worden op de overplaatsing. Wat verwacht en kan een jongere verwachten van de open groep?
- Een jongere moet voorafgaand aan de overplaatsing tenminste één dag hebben meegedraaid op de open groep. De voorkeur gaat uit naar zeven dagen (week).
- De orthopedagoog van de open groep moet meer betrokken worden bij de overplaatsing. Hij/zij moet informatie verkrijgen van zowel de gesloten/besloten groep als van de jongere en deze mondeling overdragen aan de pedagogisch medewerkers/persoonlijk begeleider.
- Jongeren moeten voorlichting krijgen over mogelijke risicofactoren die aanleiding kunnen zijn voor terugval of terugplaatsing.

Uit dit onderzoek is gebleken dat een (overbruggings)traject de ideale situatie zou zijn. Het zou wenselijk zijn om binnen de gesloten/besloten setting jongeren door te kunnen plaatsen naar een overbruggingstraject. De veiligheid en vertrouwdsheid van het beschermde terrein blijft op deze manier nog in stand.

Het doel is om jongeren voor te bereiden op hun vervolgplek. Hetzij thuis, hetzij op een open groep. Het stap voor stap oefenen met een aantal vrijheden en verantwoordelijkheden moet binnen dit traject centraal staan.

Referenties

Bosch, E. (1994). *Visie en attitude*. Soest: Nelissen.

Bureau jeugd zorg Noord-Holland. (2007) *Leefgroep, gezinshuis, zelfstandigheidstraining - wat is het en hoe wordt het geregeld*. Geraadpleegd op 6 april 2010, http://www.bjznh.nl/ufc/file2/bjznh_sites/fdegraaff/6372da4ace98aeae5e8fd27022ef5357/pr/Leefgroep_gezinshuis_ktc.pdf

Dadi, N. (2009). *Onderzoek naar het behandelen & beheersen in de Justitiële Jeugdinrichting Het Poortje*. Geraadpleegd op 15 april 2010, <http://hbo-kennisbank.uvt.nl/cgi/chw/show.cgi?fid=9401>

Detentie, *behandeling en nazorg voor criminele jeugdigen deel 3 - rapport algemene rekenkamer*. (2007). Geraadpleegd op 30 Maart 2010, http://www.rekenkamer.nl/Actueel/Onderzoeksrapporten/Introducties/2007/10/Detentie_behandeling_en_nazorg_voor_criminele_jeugdigen

Directoraat-Generaal. *Preventie, Jeugd en Sancties*. (2007). Geraadpleegd op 30 Maart 2010, <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/jus/organisatie/organogram/dg-preventie-jeugd-en-sancties>

Directoraat-Generaal Preventie, Jeugd en Sancties. (2006). Geraadpleegd op 16 April 2010, <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/jus/organisatie/organogram/dg-preventie-jeugd-en-sancties>

Geest, V. van der, Bijlebeld, C., Wijkman, M. (2005). *Deliquentie na behandeling*. Leiden: NSCR.

Helmantel, A.M., HPB. Lodewijks & R.C.T. Smit. (2003). *Traject op maat. Behandeltraject voor justitieel geplaatste jongeren*. Groningen/Eefde: J.J.I. Het Poortje/J.J.I. Rentray.

Meiresonne, A. (2009). *Waarderen door complimenteren / positieve bekrachtiging werkt*. Geraadpleegd op 26 Mei 2010, <http://andremeiresonne.blogspot.com/2009/03/waarderen-door-complimenteren-positieve.html>

Ministerie van Justitie. (2006). *Directie Justitieel Jeugdbeleid*. Geraadpleegd op 4 april 2010, www.justitie.nl/.../Gesloten%20Jeugdvoorzieningen_5510_tcm34-78600.pdf

Ministerie van Justitie. (2009). *Het netwerk- en trajectberaad*. Geraadpleegd op 26 mei 2010, <http://www.justitie.nl/onderwerpen/jeugd/Nazorg-Jeugd/index/> 29-09-2009 ministerie van justitie

Ministerie van Justitie. (2010). *Zorg en begeleiding, basismethodiek Youturn*. Geraadpleegd op 16 April 2010, <http://www.dji.nl/Onderwerpen/Jongeren-in-detentie/Zorg-en-begeleiding/Basismethodiek-YOUTURN/>

Ploeg, J/D, van der. (2007). *Gedragsproblemen: ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat.

Remmerswaal, J. (2005) *Handboek Groepsdynamica. Groepswerk als uitdaging*. Soest: Nelissen.

Rijksoverheid. (2008). *Gesloten jeugdzorg*. Geraadpleegd op 28 Maart 2010, <http://www.rijksoverheid.nl>

Spirit.(2009). *Trainingshuis 16+*. Geraadpleegd op 04 maart 2010, http://www.spirit.nl/uploads/tx_rtgfiles/Trainingshuis16__info_voor_verwijzers_sept09.pdf

Steunpunt forensische zorg. (2010). Geraadpleegd op 28 Maart 2010, <http://www.steunpuntforensischezorg.nl/sitemanager.asp?pid=1160>

Verhoeven, N. (2007). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom onderwijs.

Wartna, B.S.J., Harbachi, S. el, Laan, A.M. van der. (2005). *Jong vast. Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive van ex-pupillen van justitiële jeugdinrichtingen*. Den Haag: Boom

Wouters, M. (2005). *Criminele en probleemjongeren onder één dak*. Geraadpleegt op 24 Februari 2010, <http://www.pedagogiek.net/content/artikel.php?contentID=1001>

Zandberg, Tj., Rijkeboer, J. & Vos, R.C. (1986). *Begeleid wonen in de reguliere en alternatieve hulpverlening*. Groningen: Wolters.